

Kontrollkommissjonen for Haukeland
universitetssykehus, Psykiatrisk divisjon - Haukeland
ved leder Margareth Christophersen

Deres ref.:
Vår ref.: 14/9557-3
Saksbehandler: Wenche Dahl Elde
Dato: 04.07.2016

Margareth.Christophersen@domstol.no

Spørsmål om bruk av ECT på nødrettsgrunnlag

Det vises til e.post av 2. oktober 2015, vedlagt Helsetilsynets brev av 30. september 2015 vedrørende bruk av elektrokonvulsiv behandling (ECT) på nødrettsgrunnlag. Det vises også til vårt foreløpige svar av 16. oktober 2015.

Det stilles spørsmål ved Helsetilsynets vurdering av at tvungent psykisk helsevern oppstilles som et vilkår for å benytte ECT på nødrett.

Helsedirektoratets vurdering

Som utgangspunkt kan ECT kun gis på grunnlag av pasientens samtykke. For at ECT skal kunne gis uten samtykke kreves en lovhjemmel eller annet gyldig rettsgrunnlag.

Psykisk helsevernloven kan gi hjemmel for innleggelse og behandling i det psykiske helsevernet uten samtykke. Et grunnvilkår for å etablere og opprettholde tvungent psykisk helsevern er som kjent at pasienten vurderes å ha en «alvorlig sinnslidelse», jf. psykisk helsevernloven § 3-3.

Selv om pasienten er underlagt tvungent psykisk helsevern kan behandling uten samtykke bare skje med hjemmel i psykisk helsevernloven § 4-4. Som utgangspunkt er det etter bestemmelsen forbudt å gjennomføre undersøkelse og behandling som innebærer et alvorlig inngrep når pasienten ikke samtykker til dette. ECT nevnes i forarbeidene til loven¹ som et eksempel på en behandlingsform som vil være et alvorlig inngrep, og dermed forbudt. Det betyr at det ikke kan fattes vedtak om bruk av ECT med hjemmel i psykisk helsevernloven § 4-4. Etter nærmere vilkår kan det derimot fattes vedtak om behandling med legemidler og ernæring som ledd i behandling av pasient med alvorlig spiseforstyrrelse.

Det presiseres i forarbeidene at man i spesielle nødrettssituasjoner kan gå lenger i bruk av tvangsbehandlingstiltak enn det lovens § 4-4 gir grunnlag for, dersom det er fare for pasientens liv eller at vedkommende kan få alvorlig helseskade.

¹ Ot. prp. nr. 11 (1998-1999) pkt. 8.4.5.2

Det vises her til straffeloven § 47², som krever at det må foreligge en uavvendelig fare som ikke kan avverges på annen måte og som må anses særdeles betydelig i forhold til det inngrepet som ECT uten samtykke utgjør. Det fremgår at behandlingen bare kan utføres i en akuttsituasjon som ikke kan avhjelpes med andre midler, f.eks. bruk av psykofarmaka, og den bare kan fortsette til den konkrete faren er avverget.

I forarbeidene til pasient- og brukerrettighetsloven³ presiseres også at ulike nødrettsregler kan hjemle adgang til å gripe inn med medisinsk behandling overfor mennesker med samtykkekompetanse selv om de skulle motsette seg. Det er også i juridisk teori lagt til grunn at nødrett kan gi et selvstendig rettsgrunnlag for å yte helsehjelp overfor pasienter.⁴

Videre skal helsepersonell etter helsepersonelloven § 7 om øyeblikkelig hjelp straks gi den helsehjelp de evner når det må antas at hjelpen er påtrengende nødvendig. Med de begrensninger som følger av § 4-9, skal nødvendig helsehjelp gis selv om pasienten ikke er i stand til å samtykke og selv om pasienten motsetter seg helsehjelpen. Det vil si at krav til helsepersonell om å gripe inn i nødrettslignende situasjoner, også kan føre til inngrep uten samtykke.⁵

Av dette følger at det helt unntaksvis i nødrettslige situasjoner kan foreligge rettslig grunnlag for å gi ECT, uavhengig av samtykke og om pasienten motsetter seg eller ikke.

Helsedirektoratet vil presisere at ECT på nødrettsgrunnlag kun vil være aktuelt å vurdere som et handlingsalternativ for pasienter med en alvorlig psykisk tilstand, vanligvis en alvorlig depresjon, og som står i en nærliggende og alvorlig fare for å utvikle en livstruende tilstand som følge av dette (vital indikasjon).

Det forutsetter videre at andre mulige behandlingstiltak ikke er aktuelle eller har ført frem, og at ECT fremstår som det mest forsvarlige behandlingsalternativ for å avverge den akutte fare. Det må foreligge en fare som ikke kan avverges på annen måte og må anses som særdeles betydelig i forhold til det inngrepet som ECT uten samtykke utgjør. Behandling uten samtykke kan bare fortsette til den konkrete faren er avverget.

Når det gjelder forholdet til tvungent psykisk helsevern bemerker Helsedirektoratet at det ikke er et formelt krav om at pasienten må være underlagt tvungent psykisk helsevern for å gi ECT på nødrettsgrunnlag. Det kan være aktuelt å vurdere ECT hvor det foreligger en akutt fare for liv og helse (vital indikasjon) også hvor pasienten er frivillig innlagt. Tilstanden til pasienten kan ha forverret seg raskt under innleggelsen. I slike tilfeller må det imidlertid gjøres en vurdering av om etablering av tvungent psykisk helsevern kan være et aktuelt alternativ, og om dette kan bidra til å avverge den akutte fare, for eksempel ved medikamentell behandling. Etter Helsedirektoratets vurdering kan det imidlertid ikke stilles krav om at dette faktisk må forsøkes først, dersom det vurderes at dette ikke vil avhjelpe situasjonen.

² I ny straffelov av 20. mai 2005 nr. 28 fremgår bestemmelsen om nødrett i § 17

³ Ot. prp. nr. 12 (1998-1999) s. 87

⁴ Pasient- og brukerrettighetsloven med kommentarer, Aslak Syse, Gyldendal juridisk 4 utg. s. 422

⁵ Rundskriv om pasient- og brukerrettighetsloven, IS- 8/2015 side 33

Vi har avholdt et møte med Helsetilsynet og det er enighet om den rettsforståelse som fremkommer av dette brevet.

Det opplyses at Helsedirektoratet arbeider med nasjonale faglige retningslinjer for bruk av ECT som det tas sikte på å utgi tidlig 2017. Her vil juridiske problemstillinger knyttet til informasjon, medvirkning og rettslig grunnlag for behandlingen også omtales.⁶

Det vises videre til at det nylig er oppnevnt et lovutvalg som skal foreta en samlet gjennomgang av tvangsreglene i helse- og omsorgssektoren. I mandatet nevnes problemstillinger knyttet til dagens regulering av elektrokonvulsjonsbehandling (ECT).

Vennlig hilsen

Gitte Huus e.f.
avdelingsdirektør

Wenche Dahl Elde
seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk

Kopi:
Statens helsetilsyn
Helse- og omsorgsdepartementet
Landets kontrollkommisjoner

⁶ Det er stilt spørsmål ved Norges praksis når det gjelder ECT på nødrett i rapport av 18.05.15 (43) fra Europarådets menneskerettighetskommisjærs besøk i Norge